

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Масенко Артема Олександровича на тему:
«Інститут спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання
злочинності в Україні та зарубіжних країнах»
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження не викликає жодних сумнівів. Інститут спеціальної конфіскації не є новим для кримінального права України, однак у зв'язку із перебуванням у стані постійного реформуванням цей правовий інститут упродовж декількох років є предметом дискусій і обговорень.

Серед основних заходів загального запобігання злочинності є встановлення та реалізація кримінальної відповідальності, та серед заходів спеціального запобігання вагоме місце займає саме спеціальна конфіскація цінностей, отриманих в результаті злочинних діянь.

В умовах прагнення України до вступу до єдиного європейського правового простору особливістю сучасної кримінально-правової політики є її спрямованість на гуманізацію кримінального законодавства, а також пошук, розвиток та закріплення у ньому альтернативних покаранню заходів кримінально-правового впливу, спрямованих на запобігання злочинності та усунення її причин та умов. Саме необхідність привести у відповідність кримінальне законодавство України до європейських стандартів та реформування правових інститутів в напрямку гуманізації та економічної доцільності і зумовили закріплення у чинному кримінальному законодавстві, а відтак і необхідність подальшого дослідження такого кримінально-правового інструменту, як спеціальна конфіскація.

Однак кримінальне законодавство деяких держав не має єдиної концепції та механізму застосування цього інституту. Спеціальна конфіскація має неоднаковий правовий статус у різних країнах, і кожна держава самотійно

визначає поняття, ознаки, умови та процедуру спеціальної конфіскації майна, що ускладнює міжнародне співробітництво у цій сфері. Виходячи з зарубіжного досвіду застосування спеціальної конфіскації як протидії злочинності, науковці виділяють основні складові ефективності такої діяльності для втілення їх в українське законодавство. Інститут спеціальної конфіскації є важливим інструментом у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, які завдають шкоди національній безпеці та демократичним цінностям України. Однак цей інститут потребує вдосконалення, щоб відповідати європейським та міжнародним стандартам з прав людини. Тому Україна повинна продовжувати реформувати інститут спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання злочинності в Україні в умовах режиму воєнного стану відповідно до вимог Європейського законодавства. *Викладене вказує на своєчасність та актуальність рецензованого дисертаційного дослідження та його теоретичну й практичну значущість.*

Аналіз зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30.09. 2019 р. № 722/2019; Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затвердженого Указом Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. Роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та в межах наукової теми: «Модернізація національного підходу до вирішення проблем правового захисту людини і

суспільства у контексті сучасних глобальних викликів на 2021-2023 рр.» (номер державної реєстрації 0122U001409).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій Артема Олександровича дає змогу зробити висновок про **наукову обґрунтованість та достовірність результатів**, отриманих під час науково-теоретичного пошуку, що було забезпечено:

- використанням різноманітної *емпіричної бази* за темою дисертації, яку опрацював автор, та великим масивом статистичних даних. Так, *емпіричну та інформаційну базу* дослідження становлять статистичні дані Державної судової адміністрації України, результати вивчення вироків місцевих судів за період 2014-2023 рр., постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за період 2018-2022 рр., аналітичні матеріали та звіти Державної служби фінансового моніторингу України за період 2021-2023 рр., рішення ЄСПЛ щодо застосування спеціальної конфіскації;
- відповідністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті, для досягнення якої були правильно поставлені та послідовно вирішені завдання дослідження. Так, *за мету дослідження* автор вказує вивчення правової регламентації спеціальної конфіскації як ефективного інструменту кримінально-правового впливу у системі заходів запобігання злочинності, з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та правозастосовної практики. Досягнення визначеної мети дослідження обумовлює вирішення багатьох завдань, серед яких генезис дослідження інституту спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання злочинності, теоретико-методологічне обґрунтування дослідження інституту спеціальної конфіскації у сфері превенції, з'ясування соціально-правової обумовленості спеціальної конфіскації у міжнародно-правових стандартах як заходу превентивного впливу, узагальнення міжнародних вимог та рекомендацій до держави щодо формування національної політики

застосування спеціальної конфіскації у системі заходів запобігання злочинності, визначення основних напрямків міжнародного співробітництва при застосуванні спеціальної конфіскації, здійснення кримінологічного аналізу та виокремлення основних принципів правозастосування спеціальної конфіскації у національній правовій системі, визначення основних засад правозастосування спеціальної конфіскації у практиці ЄСПЛ, здійснення кримінологічного аналізу досвіду зарубіжних країн у правозастосуванні спеціальної конфіскації, формулювання рекомендацій і пропозицій до чинного законодавства та правозастосовної превентивної практики;

- грамотним використанням широкого спектру прийомів і методів наукового пізнання суспільних явищ і процесів. **Методи дослідження** були обрані відповідно до поставленої мети та завдань, а саме: діалектичний; історико-правовий; формально-логічний; порівняльного аналізу; компаративістський; аксіологічний та інші методи дозволили надати оцінку правового інституту спеціальної конфіскації;

- належною *апробацією*, схваленням на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на 9 науково-практичних конференціях, зокрема: International scientific and practical conference «European scientific discussions» (Rome, Italy, April 25-27, 2021 у.); Міжнародній науково-практичній конференції «Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства» (Кременчук, 21 жовтня 2021 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів та аспірантів «Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення» (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.); Міжнародному молодіжному науково юридичному форумі (м. Київ, 19-20 травня 2022 р.); Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпро, 7-8 жовтня 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінально-правові, кримінологічні та

кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності» (м. Одеса, 25 листопада 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції» (м. Харків, 17 лютого 2023 р.); Всеукраїнському науково-практичному юридичному форумі «Національна парадигма правового розвитку сучасної України» (м. Дніпро, 18 травня 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі» (м. Дніпро, 23 листопада 2023 р.); «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпро, 9-10 жовтня 2020 р.), «Реформування національного та міжнародного права: перспектива та пріоритети» (м. Одеса, Україна, 22-23 січня 2021 рік) , «Національна парадигма правового розвитку сучасної України» (м. Дніпро, 18 травня 2023 р.), «Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі» (м. Дніпро, 23 листопада 2023 р.).

Дисертаційна робота характеризується цілісністю та послідовністю висвітлення матеріалу. Структурно складається зі вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 255 сторінок, з них основний текст – 198 сторінок, список використаних джерел – 34 сторінки (317 найменувань), три дотатки розміщено на 8 сторінках.

Новизна дослідження та одержаних результатів полягає у тому, що автор вперше проаналізував засади, на яких ґрунтується національна правозастосовна практика щодо спеціальної конфіскації: верховенства права; справедливої рівноваги; пропорційності; характеру межі застосування спеціальної конфіскації; принципу індивідуалізації; принципу особливостей предметів, до яких застосовується спеціальна конфіскація (гроші, цінності, активи, доходи, технології, тварини транспорт тощо); обґрунтував необхідність удосконалити координацію різних інституцій влади (АРМА, ПФР, прокуратури) з метою повернення активів для реалізації спеціальної конфіскації як ефективного заходу запобігання організованій злочинності, корупції,

наркообігу, ПВК, ФТ, ФРЗМЗ тощо. Також запропонована авторська класифікація конфіскації за критеріями: а) об'єкта конфіскації, де об'єкт може включати майно, кошти, цінності, а також інші речі, які були отримані у результаті злочинної діяльності; б) процедурних аспектів, правил і механізмів, які використовуються для вилучення такого майна та речей; в) напрямів і механізмів співпраці між державами у питаннях конфіскації, арешту та повернення майна, одержаного в результаті злочинної діяльності.

Наукові пошуки дисертанта удосконалюють попередні дослідження в сфері особливостей участі України в міжнародній системі запобігання злочинності в рамках міжнародної співпраці щодо застосування спеціальної конфіскації, розвивають підходи до кримінологічного аналізу до розуміння правової природи спеціальної конфіскації як превентивного заходу кримінально-правового характеру.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Отримані в процесі дослідження рекомендації мають безпосереднє практичне значення. Зокрема, вони можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері – для наукового аналізу інституту спеціальної конфіскації у кримінології та його правозастосуванні у кримінальному праві України (Акт впровадження результатів дисертаційної роботи у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 08.01.2024 р.); у правотворчості – з метою вдосконалення системи заходів запобігання злочинності шляхом застосування спеціальної конфіскації як заходу кримінально-правового характеру; у освітньому процесі – під час викладення навчальних дисциплін «Кримінологія» та «Кримінальне право» в юридичних закладах вищої освіти при підготовці фахівців за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти спеціальності 081 «Право, підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій; у практичній діяльності при підвищенні кваліфікації працівників судових та правоохоронних органів (Акт впровадження у діяльність прокуратури від 16 січня 2024 р.).

Висновки до роботи є логічними, обґрунтованими та розгорнутими, адже витікають із результатів всебічного і об'єктивного аналізу реалізації спеціальної конфіскації як ефективного заходу запобігання злочинності.

Обсяг і кількість наукових публікацій і сама дисертація повністю відповідають вимогам МОН України.

Дискусійні зауваження та пропозиції до змісту дисертації. Незважаючи на в цілому позитивну оцінку викладених у дисертації положень, висновків і рекомендацій, необхідно відзначити наявність ряду моментів, що мають дискусійний характер і потребують додаткової аргументації:

1. Автор зазначає, що у проекті КК України відсутній термін «спеціальна конфіскація». Натомість у Розділі 3.8. Конфіскація майна та вилучення речі, передбачено підставі види, умови, особливості застосування такого заходу щодо особи яка вчинила кримінальне правопорушення. У ст. 3.8.1. проекту КК України передбачено, що конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному відчуженні грошей, майнових прав або іншого майна, яке належить засудженій особі на праві власності, до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим. Дисертант перелічує названі в Проекті предмети, речі чи їх складові які підлягають конфіскації, а також майно, яке не підлягає конфіскації. Однак таке вивчення видається неповним без власного кримінально-правового аналізу та висновків щодо зазначених норм. Цікавим було би почути міркування автора з цього приводу, та його схвальність чи зауваження до проекту Кримінального кодексу стосовно інституту конфіскації майна.
2. Заслуговує на увагу зосередження уваги дисертанта на напрямках підвищення ефективності використання інструменту спеціальної конфіскації у боротьбі зі злочинністю. Серед них вірно названі законодавчі зміни, ефективна співпраця правоохоронних органів з податковими службами, фінансовими установами та іншими відповідними установами для обміну інформацією та координації дій,

проведення навчальних програм для працівників правоохоронних органів, міжнародна співпраця. Однак окрім наголошення на необхідності удосконалити законодавство щодо конфіскації майна, автор не надає конкретні пропозиції з нормотворення чи змінення існуючих в КК положень. Пропозиції по законодавчим змінам бажано дати під час публічного захисту.

3. Замало уваги приділено автором впливу військового стану на території нашої держави на зниження ефективності протидії злочинності в досліджуваний сфері. Адже ми можемо констатувати фактичну заблокованість запобіжної роботи правоохоронних органів на окупованих територіях, так і значну обмеженість міжнародної співпраці та правової допомоги. З огляду на це дисертанту слід було більше уваги приділити аналізу впливу чинників воєнного часу, а також окреслити державну та кримінально-правову політику щодо подолання цих викликів.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. На підставі аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора можна зазначити, що порушень академічної доброчесності не виявлено. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів відзначені в роботі з належними посиланнями та оформлені відповідно до наукових стандартів. Таким чином, порушення академічної доброчесності в дисертаційній роботі автора відсутнє.

Загалом, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, оскільки більшість із них належить до спірних та дискусійних питань які, як правило, не торкаються основних, концептуальних положень дисертації, або ж мають рекомендаційний характер.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці. Науково-теоретичний аналіз основних положень дисертації, висновків та пропозицій, опублікованих праць її автора дає підстави для висновку, що рецензована дисертація є завершеною, логічною, структурованою кваліфікаційною науковою працею;

самостійно виконаним дослідженням, що ґрунтується на визнаній методології; виконана у повній відповідності вимог для такої категорії наукових робіт та має вагоме теоретичне та прикладне значення, розв'язує конкретне наукове завдання.

Представлена на рецензування дисертація за змістом та повнотою викладу її результатів у публікаціях, обсягом і якістю оформлення відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – **Масенко Артем Олександрович** заслуговує на присудження за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент:

Доцент кафедри адміністративного і кримінального права
юридичного факультету Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара
кандидат юридичних наук, доцент

Юлія ЖИВОВА

Підпис к.ю.н, доцента Живової Ю.В.

«ЗАСВІДЧУЮ»

Проектор з наукової роботи
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
« ____ » _____ 2024 р.

Олег МАРЕНКОВ